שהוא מוסיף יש מצוה ומקבל עליה שכר וכו' אבל יש קצבה ושיעור למצותן ואם רצה שלא להוסיף הרשות בידו. אבל ת"ת עיקר מצוותו וחיובו אין לו שיעור אלא מחויב ללמוד יום ולילה כפי כוחו וכן גמילת חסדים דמוקי לה בירושלמי בגמילת חסדים דבגופו נראה דדמי לת"ת דאין לו שיעור לעיקר שיעור מצוותו כת"ת. וכמו"כ כתב בפי' הגר"ח קנייבסקי שליט"א על הירושלמי, וע"ע **שנות אליהו להגר"א כאן, וברכת שמואל קידושין סי' כז.**

ה. וביקור חולים והכנסת כלה ולוית המת

הכנסת כלה הוא סגולה להינצל ממות

א] כתב **בארחות רבינו** (ח"ג עמ' קכט): שמעתי כשגאון אחד היה חולה מאד [הגר"ח קרייזוירט] אמר לו מו"ר שיקים קרן להכנסת כלה ויעסוק במצוה זו, והביא לו מו"ר אסמכתא מהמשנה בפאה אלו דברים וכו', כתוב ובקור חולים והכנסת כלה ולוית המת, אמר מו"ר התנא הכניס הכנסת כלה בין בקור חולים ובין לוית המת שאין כאן מקומה, לומר לך שהכנסת כלה מרחיק בין בקור חולים ובין לוית המת. הגאון הנ"ל עבר נתוח קשה והבריא לגמרי ת"ל עד מוע"ש והגדיל עוד את קרן הכנסת כלה.

מעלת מצוות בין אדם לחבירו

ב] כתב **הרא"ש בפירוש למשנה:** כי הקב"ה חפץ יותר במצוות שיש בהם גם רצון הבריות מבמצוות שבין אדם לקונו.

ו. ואף על פי שאמרו אין לפאה שיעור הכל לפי גודל השדה, ולפי רוב העניים, ולפי רוב הענוה

שיטת הראשונים בשיעורים של פאה של מתני'

א] הר"ש כתב לפי גודל השדה ולפי רוב העניים דאם שדה גדולה ועניים מועטין נותן לפי השדה ואם שדה קטנה ועניים מרובים נותן לפי רוב העניים יותר משים ועל זה קאי ולפי הענוה שבזה לא נתנו חכמים שיעור ולפי ענוותו יוסיף וירבה לעניים מלשון וענותך תרבני (תהילים י"ח:ל"ו) ועוד יש לפרש ענוה בוי"ו כמו ענבה בבי"ת דגרגרים של תבואה אשכחן דקרי להו ענבה בירושל' בסנה' בפ' כ"ג (הלכ' ה') דאמר עדשים היו אלא שהיתה ענבה יפה כשל שעורין ותנן לקמן בפ"ו (מ"ז) רואין כאילו היא ענבה של שעורים והשתא הכי פירושו ולפי הענוה לפי שיש שדה שחטיה יפות בצד אחד ורעות בצד אחר צנומות דקות שדופות קדים וכדאמרי' בריש השוכר את האומנין (בבא מציעא דף עז:) מעידית שבה ומזיבורית שבה שהשדה עצמה מגדלת תבואה במקום אחד יותר מבצדה האחר לכך קאמר לפי הענוה שלא יתן מן הרע שבה ששים בכל אלא ישער לרע וליפה.

ובתוי"ט הקשה דהרי ככל שהשדה גדולה כך שיעור א' ששים גדול יותר ואמאי צריך להוסיף על א' ששים ולכך כתב דלעולם אין צריך להוסיף על א' ששים אלא קמ"ל דאע"פ שהעניים מועטים מ"מ אינו פוחת מא' ששים אלא נותן לפי גודל השדה. וכתב בשערי אמונה דכן מבואר מדברי הר"ש בהמשך דבריו.

ב] הרמב"ם הלכות מתנות עניים פ"א הט"ו כתב דאם יש לו שדה קטנה ביותר שאם יתן א' משישים אין מועיל לעני מוסיף על השיעור. ובהגהות מים חיים לפר"ח כתב דלהרמב"ם בשדה גדולה אינו מוסיף על א' ששים. וכתב בדרך אמונה שם דהיה קשה להרמב"ם קושית התוי"ט ולכן פי' דמיירי שדה קטנה.

ג] ומדברי החינוך מ' רט"ז משמע דאם השדה גדולה מוסיף על אחד ששים. וביארו בתוס' א"ש ובהגהות וחידושים בשם הגר"א מגריידי"ץ דאם שדהו גדולה מוסיף על. וע"ע בדרך אמונה שם.

ד] הגר"א בשנות אליהו פי' דאם במקצת השדה גדלה הרבה תבואה ובמקצתה מעט תבואה והפריש מהצד שיש בו הרבה תבואה נותן א' ששים בשדה ואע"פ שהוא יותר מא' ששים בתבואה ואם הפריש מצד השני נותן לפי הענוה דהיינו א' ששים לפי כל התבואה.

פרק א משנה ג

א. נותנין פאה מתחילת השדה ומאמצעה רבי שמעון אומר ובלבד שיתן בסוף כשיעור

אם פאה בסף הכוונה לסוף הקצירה או לסוף השדה

א] והביא **הר"ש** ילפותא מירושלמי מלקצור אע"ג שיש לו עדיין מה לקצור יכול להניח פאה. ומבואר מהר"ש דסוף השדה היינו סוף הקצירה, וקמ"ל דיכול להניח גם לאחר שהתחיל לקצור. וכן מבואר **מרש"י שבת דף כג:** ד"ה לסוף. וכן דייק **במקדש דוד סי' סב אות ב ד"ה גרסינן.** וכ"כ **הר"ש וראב"ד בתו"כ פ' קדושים פ"א ה"א** אין פאת אלא מחמת הכילוי, וכן דייק בדרך אמונה הל' מתנות עניים פ"א ה"א בביאור ההלכה מהריטב"א שבועות דף ב עמוד ב. ועיין בשיעורי הגרי"ד דקמ"ל דיכול ליתן פאה באמצע השדה אע"פ שלא קצר עדיין עד האמצע והפאה פוטרת גם את מה שלא נקצר עד מקום הפאה, ונפק"מ אליבא דרבי שמעון דצריך ליתן בסוף כשיעור והיינו דהפאה שבאמצע אינה פוטרת כל השדה אלא עד מקום הפאה כדכתב הר"ש. ולפי"ז הא קמ"ל דגם הקמה שעד מקום הפאה שלא קצרה עדיין ג"כ נפטרת בפאה זו. **והגרי"ד** (נדפס בישורון ח"ח) דייק **מהרמב"ם בפיה"מ והלכות מתנות עניים פ"ב הי"ב** שפליג על הר"ש ורש"י הנ"ל וס"ל דבסוף היינו סוף השדה ממש, לא סוף הקצירה, וכן הביא מהגרי"ז.

אם פליגי ת"ק ורבי שמעון

ב] ובתחלה כתב **הר"ש** דר"ש אינו חולק על ת"ק אלא ס"ל דאם לא הניח שיעור ששים משלים לשיעור בסוף השדה, ושוב חזר בו הר"ש דבתוספתא שהביאה הר"ש בהמשך דבריו מבואר להדיא דת"ק ור"ש חולקים דלת"ק יכול להניח בתחילת השדה ובאמצעה אבל לר"ש אע"פ שהניח בתחילה חייב ליתן גם בסוף השדה. וכ"כ בפיה"מ דר"ש חולק על ת"ק וס"ל דאע"פ שהניח בתחילה צריך ליתן גם בסוף.

וברמב"ם הל' מתנות עניים פ"ב הי"ב פסק דמניחים פאה בסוף השדה כרבי שמעון. ובכס"מ וברדב"ז כתבו דחזר בו ממש"כ בפיה"מ וס"ל דר"ש אינו חולק על ת"ק כמ"ש הר"ש בתחילה, וגם לת"ק לכתחילה צריך להניח בסוף השדה. ועוד כתב הכס"מ די"ל דהרמב"ם פסק כר"ש כיון דבירושלמי נשאו ונתנו בשיטתו.

בדעת ר"ש אם צריך להניח בסוף מה"ת או מדרבנן

ג] בדעת רבי שמעון שצריך להניח לבסוף איתא בתוספתא הו' בגמ' שבת הנ"ל אר"ש מפני ארבעה דברים אמרה תורה לא יתן אדם פאה אלא בסוף שדהו מפני גזל עניים ומפני ביטול עניים ומפני מראית העין מפני הרמאים. וכתב **הקרית ספר הל' מתנות עניים פ"ב** דאין זה אלא מדרבנן, אולם **בר"ש וראב"ד בתו"כ פ' קדושים** כתבו דרבי שמעיון לשיטתו דדריש טעמא דקרא, והוי דין דאורייתא.

ביאור בירושלמי שנותן כפי המשתייר בדעת רבי שמעון

ד] **בר"ש כ'**, והא דמסיק בירושלמי דנותן לר' שמעון כשיעור המשתייר יש לפרש בשני ענינים כגון שהשלים בסוף עד ששים עם מה שהוא נותן

בתחלה, אי נמי האי משתייר על התבואה הנשארת קאמר דנותן ממנה שלא תאמר ששים בכל השדה שהיתה מקודם שנתן בכלל נותן עתה בסוף. ועי' **בחי' רבי ראובן נדרים סי' ה, ותורת זרעים, ואשר לשלמה נדרים סי' כא** שביארו הגדר של הפרשה זו.

דעת הרמב"ם בהנ"ל

ה] **הרמב"ם בפיה"מ ובשנות אליהו** כתבו דלפי רבי שמעון נותן בסוף כשיעור א' מששים של כל השדה, ובתיו"ט הקשה על הרמב"ם מירושלמי הנ"ל, וכ' **דבהל' מתנות עניים פ"ב הי"ב** חזר בו וס"ל כפירוש שני של הר"ש.

ב. רבי יהודה אומר אם שייר קלח אחד סומך לו משום פאה, ואם לאו אינו נותן אלא משום הפקר

ביאור פלוגתת הראשונים בשיטת רבי יהודה

א] **הרמב"ם בפיה"מ** ביאר דלר"ש אם קרא שם פאה בסוף השדה אף מה שהפריש בתחלה הוי פאה ואם לא מה שנתן בתחלה אינו פאה רק הפקר. דלא כת"א ור"ש שחל מה שנתן מתחלה רק שנחלקו אם צריך לחזור וליתן גם לבסוף. ועוד נחלקו דלר"ש צריך ליתן שיעור ששים בסוף השדה, משא"כ רב יהודה גם תחילת השדה משלים להשיעור.

והר"ש פירש דאם הפריש פאה כשיעור ורוצה להוסיף יכול להוסיף רק מהמחובר ולא מן התלוש. ועי' **קהלות יעקב בחלקים ח"א סי' יט** דאיירי שהניח האמצע השדה מקצת הקמה והמשיך לקצור עד סוף השדה ושם הפריש פאה ושוב הוסיף פאה על הקמה באמצע השדה, שכה"ג חשיב שהפריש בסוף הקצירה.

והגר"א בשנות אליהו והתיו"ט ביארו דאם נתן פאה ולא השלים השיעור של ששים יכול להוסיף כמה שירצה אפילו לא שייר רק קלח אחד, אבל אם כבר הפריש כשיעור אינו יכול להוסיף.

חיוב פאה מן התלוש

בתוספתא (פ"א ה"ו) **הו' בר"ש, וכ"ה בב"ק דף צד עמוד א**, דאם לא הפריש מן המחובר מפריש מן התלוש, ובכתבי הגרי"ז תמורה דף ו. דייק מלשון הרמב"ם ריש הל' מתנות עניים, דקודם לכן הוי חיוב עזיבה, אבל לאחר שכבר תלש הוא חיוב חדש חיוב של נתינה.

ועיין **צפנת פענח ריש הל' מתנות עניים, ואבי עזרי שם פ"ב ה"ד, וחזון יחזקאל** על התוספתא שהחיוב עומרים הוא חיוב חדשה של פאה, ולא אותו חיוב של פאה במחובר, יעו"ש נפק"מ בזה.

אולם **הגרא"ז מלצר** במכתב נדפס בספר הזכרון להגר"י אברמסקי עמ' רנג פליג על זה. ועי' לקמן פ"ב סוף מ"ז מש"נ עוד בזה.

פרק א משנה ד-ה

א. כלל אמרו בפאה כל שהוא אוכל

אם חייבים כל המינים בפאה מה"ת או רק דגן תירוש ויצהר

א] כתב **הר"ש** ומסתברא דדרשה דתורת כהנים [דכל שהוא אוכל חייב בפאה] אסמכתא בעלמא מדאיצטריך קרא בפרק הזרוע לכרם וזית ומדאורייתא לא מיחייב בפאה אלא דגן תירוש ויצהר דלא שייך קצירה אלא בתבואה ותירוש ויצהר דהוא כרם וזית דריש בפרק הזרוע מדכתיב אחריך. וכ"כ **תוס' שבת דף סח. פסחים דף נו: ונדה נ:**, בשם ר"ת דמה"ת רק הני חייבים ורק מדרבנן הכל חייב, וכ"כ **הרשב"א שבת** שם.

אולם בדעת **הרמב"ם הל' מתנות עניים** (פ"א ה"ב) כ' **הר"י קוקרוס, קרית ספר ופר"ח** שם דס"ל דכל המינים חייבים מה"ת, וכ"כ **החינוך מ' רטז. והחזו"א** (שביעית סי' ז ס"ק כז) כתב שהרמב"ם ס"ל כתוס', **ובמעשרות סי' א ס"ק א** חזר בו.

ובמקדש דוד סי' סב ס"ק ב, ומעדני ארץ הל' מתנות עניים פ"א ה"ב הוכיחו שהרמב"ם ס"ל דהוי מה"ת, שהרי הרמב"ם ס"ל דמעשר של כל מינים הוי מה"ת, ואם החיוב פאה אינו אלא מדרבנן איך מפקיע חיוב תרו"מ דהוי מה"ת. ועי' **אבי עזרי שם פ"א ה"א** שדחה הראיה מירושלמי להלן פ"ה ה"א דאף פאה מדרבנן פטור מתרו"מ מחמת הפקר ב"ד הפקר

ובר"ש משאנץ על התו"כ כתב שיטה חדשה דרק שבעת המינים חייבים מה"ת. ועי' **דרך אמונה הלכות מתנות עניים פ"א ה"ב** שנתקשה במקורו.

ב] **בגמ' שבת סח., ופסחים נו:, ונדה נ.** מפרש דמתני' בא למעט ספיחי סטים וקוצה שהם אינם עומדים לאכילה רק לצביעה.

ב. ונשמר

פטור הפקר מפאה

בר"ש הביא גמ' למעוטי הפקר דפטור מפאה. הקשו ראשונים הא **בברייתא** (ב"ק כח. וצד. וש"נ) איתא המפקיר את כרמו והשכים בבקר ובצרו חייב בפרט ובעוללות ובשכחה ובפאה ופטור מן המעשר. הרי שהפקר חייב בפאה.

דעת הרבה ראשונים (רש"י חולין קלד: ורמב"ם מתנות עניים פ"ה הכ"ז, ריטב"א שבת סח, ור"ן נדרים מד: ועוד) **שברייתא הנ"ל איירי דבעל השדה חזר וזכה, אבל אם זכה אחר מן ההפקר פטור, ולפי"ז ביאר הריטב"א דמתני' כשזכה אחר.**

תוס' בתמורה ו. (הביאם גם הריטב"א שם), הוסיפו שדוקא אם הבעה"ב חזר וזכה גם **בגוף הקרקע. וביאר החזו"א** (שביעית ב' סק"ג) דתוס' ס"ל ג"כ כהחילוק הנ"ל אלא שס"ל דאי לא זכה בגוף הקרקע כאחר דמי. וכך נקט נמי **הפאת השולחן בד' הרמב"ם.**

הראב"ד בתו"כ כ' דנשמר פי' מין הנשמר. כלומר דמין שאין דרכו להשתמר אפילו אם אינו הפקר בפועל פטור, ובזה איירי משנתינו, וכן להיפך מין המשתמר אינו נפטר ע"י הפקה, ובזה איירי הברייתא.

ג. וגידוליו מן הארץ

בגמ' שבת סח., ופסחים נו:, ונדה נ. מבואר דבא למעט כמהין ופטריות.

ד. ולקיטתו כאחת

מה מקרי לקיטתו כאחת

א] **בגמ' שבת סח., ופסחים נו:, ונדה נ.** מבואר דבא למעט תאנה שאין לקיטתו כאחת.

בקובץ תורץ הארץ תש"ב דן אם תלוי בבישול הפרי, או בלקיטה או במה שיכולים להלקט כאחת. **ובחזו"א שביעית סו"ס ז** כתב שהכל תלוי בלקיטה עצמה ולא רק אם באפשרות של לקיטה. ותלוי בטבע המין אם טבעו להלקט כאחת, ולא אם יש סיבה חיצונה אמאי לא נלקט כאחת. אולם **בצפנת פענח הל' מתנות עניים פ"ב ה"א, ומקד"ד סי' סב אות ב** הווכיחו מירושלמי דא"צ לקיטה בפועל דלא כהחזו"א.

ה. ומכניסו לקיום חייב בפאה והתבואה והקטניות בכלל הזה. ובאילן האוג והחרובין והאגוזים והשקדים והגפנים והרמונים והזיתים והתמרים חייבין בפאה